

Platon Samlede Værker i ny oversættelse I.

Udgivet af Jørgen Mejer og Chr. Gorm Tortzen. Gyldendal, 2010.

Anmeldt af Adam Bülow-Jacobsen

Halvfjerds år er der gået siden den sidste samlede oversættelse af Platons værker udkom på dansk, og det var tid at lave en ny. Selvfølgelig kan Høeghs og Ræders oversættelse stadig læses, men sprog udvikler sig hurtigt nu om dage, ikke mindst hvis oversættelsen prøver at gengive talesprog, som tilældet er hos Platon. Den, nu gamle, oversættelse tilstræbte 'at anslaa en Sprogtone der bedst svarer til Grundtekstens ofte hastigt vekslende Stilnuancer.' Det ny oversætterkollegium har forsøgt noget lignende, og har i alt væsentligt været opgaven voksen. Man har forsøgt at skrive 'nutidigt dansk', og det synes jeg er lykkedes. Spørgsmålet er så, om jeg, der er næsten ligeså gammel som den tidligere oversættelse, er den rette til at bedømme det. Er det lidt suspekt, at jeg ingen steder synes at oversættelsen er for 'frisk'? Vil denne oversættelse også holde i halvfjerds år?

Bogen fremtræder typografisk smukt og er velindrettet, teksterne har både Stephanus sider og kapitelinddeling, så man let kan finde tilbage til originalteksten, når man ellers ikke tager fejl af de to systemer. En lang indledning forklarer om Athen på Sokrates' tid og alt hvad man ellers har brug for at vide, og hver dialog er forsynet med en indledning og et resumé af 'handlingen'. Bag i bogen er der indices og kort. Én ting er bragt i orden med den ny oversættelse: i min studietid morede vi os sommetider over filosofistuderende, der i diskussioner henviste til Platons originaltekst som 'den røde', selvom vi andre jo vidste at Platon var blå som en Oxford-udgave. Den ny oversættelse er også blå, og en interdisciplinær disput er nu ryddet af vejen.

Heldigvis er det jo ikke Platon, jeg skal anmelde, men den ny oversættelse til dansk, og det er jeg glad for. For jeg har altid haft det svært med Platon, ja jeg synes af og til at de slemme sofister har ret, og det skal jeg prøve at se bort fra.

Platon er en god stilist. Hans græske kan være en fornøjelse at lade sig forføre af. Men kan det overføres til moderne dansk? Oversættergruppen har naturligvis tænkt over dette (s. 27).

Et overordnet problem er dialogformen. Kan man overhovedet dialogere sådan i virkeligheden? Og hvis man kunne, kan man så stadig? Er der nogen der gør det mere, eller er al diskussion blevet til enten 'chat' eller lærde artikler i monologform? Det er næppe muligt at lave en 'naturlig' oversættelse af noget der i bund og grund, som situation, forekommer læseren kunstigt. Og kunstigt er det altså, at voksne mænd lader sig

standse på gaden af Sokrates og lader sig spørge ud i lang tid og i de mest intime de-
tailer, med et ene formål at vise at de intet har forstået. Denne mobning foregår på
overfladen under urbane, nærmerst venskabelige former, men med en bidende ironi,
og blev helt sikkert akkompagneret af latterbrøl fra Sokrates' unge følgesvende fra det
bedre brogerskab. I Forsvarstalen forklarer Sokrates selv helt åbent hvordan og hvorfor
dette må have været irriterende, men de færreste af de stakler han ulejliger tør tilsyne-
ladende fortælle ham, hvad de mener om hans utålelige og nedladende façon ('min
gode', 'min bedste' osv.). Jeg synes der er noget Gøg og Gokke-agtigt over den måde So-
krates' modparter bare bliver stående og venter på at han skal kaste den næste verbale
lagkage.

Et andet sprogligt problem er den ustandselige brug af diskussionsparternes navne.
Det virker meget tungt, men det står i Platons tekst, der jo ikke havde replikskifte og
angivelse af, hvem der taler, dengang den først udkom. Det har vi nu, og man har fak-
tisk i oversættelsen udeladt ihvertfald nogle af disse, nu overflødige, navne.

Men, som oversætterne er sig bevidste, så er der mange problemer med at over-
sætte et så fjernt sprog som oldgræsk til nutidigt dansk. Det vanskeligste er vel at over-
sætte den begrebsverden, der lå i ordene. 'Byen', 'Staten', 'Lovene', 'Guderne', 'Skam' –
hvis disse ord overhovedet giver mening mere, så er det ihvertfald en anden end den
Platon lagde i fx. πόλις, κοινὸν τῆς πόλεως, νόμοι, θεοί, αἰδώς og αἰσχύνη. Og meningen
med de danske ord er givet ikke den samme for de tre generationer af filologer, der har
været på spil, for måske det vanskeligste ikke engang er sproget, det græske altså, men
det danske, der ændrer sig hele tiden. Lad os tage et enkelt eksempel: *Euthphr.* 12b-c.
Sokrates er igang med at argumentere om hvorvidt alt hvad der er 'fromt (ἔσιον)' også
er 'retfærdigt (δίκαιον)', eller om der er noget der er retfærdigt, men ikke fromt. Da den
selvretfærdige nar, Euthyphron, under påskud af fromhed, netop er igang med at an-
klage sin egen far for mord, er det ret klart hvor Sokrates vil hen, men det er jo netop
denne skelnen som integrister ikke forstår, og Euthyphron forstår da heller ikke spørgs-
målet. Men så er det at kæden springer af, hvad mig angår. For at hjælpe citerer So-
krates *Kypria*:

Ζῆνα δὲ τὸν [θ'] ἔρξαντα καὶ ὃς τάδε πάντ' ἐφύτευσεν
οὐκ ἐθέλει νείκειν· ἵνα γὰρ δέος ἔνθα καὶ αἰδώς.

hvilket vel må paraphraseres til at han ikke tør skælde Zeus ud, selvom det er ham der
er skyld i den umulige situation, fordi han er bange for ham. I oversættelsen bliver det
til

Zeus som har voldt denne nød og lagt kimen til al denne jammer

Skylr han at dadle, hver den der er angst føler skam i sit hjerte.

hvilket efter min bedste overbevisning ikke kan forstås på dansk, og ihvertfald ikke nutidigt dansk. For at vise at han er uenig med digteren giver Sokrates sig ud i en chia-tisk opstilling af *αἰδέομαι*, *αἰσχύνομαι*, *φοβέομαι*, *δέδοικα* uden vist egentlig at gøre nogen særlig semantisk forskel på dem. På dansk har vi åbenbart kun ordene 'skam', 'skamfølelse', 'frygt', og evt. 'ærefrygt'. 'Skam' kan ikke længere bruges i denne sammenhæng. På moderne dansk er det i det hele taget næppe længere brugbart, undtaget i sammenhængen 'han skulle skamme sig' eller 'det var en skam'. 'Skam' (*αἰδώς*) som i digtet ovenfor, på moderne dansk, og i de kredse hvor begrebet betyder noget, kaldes 'respekt', altså den ærefrygt som man bør udvise for ikke at få tæsk, eller også er der tale om at bringe skam over familiens ære. Da denne brug af ordet 'respekt' stadig er begrænset til et ret veldefineret befolkningslag, kan oversætteren selvfølgelig ikke bruge det, for det ville give et alvorligt stilbrud. Begrebet 'skamfølelse' kommer igen i *Euthphr.* 15d, her som oversættelse af verbet *αἰσχύνομαι*: 'Du ville af frygt for guderne og skamfølelse overfor menneskene have undgået enhver risiko for at handle forkert.' Her er 'skamfølelse' angsten for den sociale reaktion på en handling, som folk normalt vil synes er forkastelig, nemlig at anklage sin far for mord på en iøvrigt ikke særligt værdifuld person. Jeg føler igen, at 'skamfølelse' ikke går, men jeg er glad for at det ikke er mig der skulle oversætte passagen. Måske man skulle prøve noget med at støde an mod den konventionelle moral? Sokrates, og måske navnlig Platon, tænker på mange måder ret moderne, men de betjener sig af et begrebsapparat der er fast forankret i noget vi andre ville kalde 'middelalder'. På den anden side kender Platon jo ikke ord som 'integritet' og 'religiøs hykleri', som han nok var imod, eller 'totalitarisme' som han nok var tilhænger af (jvf. Karl Popper).

Det er meget svært at oversætte Platon til nutidigt dansk.

Jeg har naturligvis ikke sammenlignet hele oversættelsen med den græske tekst, men kigget efter her og der, hvor jeg syntes at der var noget skurrede. Det var der igen i Phaidon, hen mod slutningen, når man har kæmpet sig igennem det endeløse argument for sjælens udødelighed, og endelig er nået frem til den gribende skildring af Sokrates' død. Måske er det uretfærdigt, men oversættelsen her forekommer underligt skoleagtig. Tag *Phaidon* 116c, hvor De elleves assistent siger: 'Jeg vil ikke kritisere dig (*οὐ καταγνώσομαί γε σοῦ*) som jeg gør med andre, fordi de er vrede på mig ...'. Kritiserer man en dødsdømt der ikke har lyst at dø? Den stakkels mand siger vel, at han jo bare gør det han skal, og at han fordømmer (er sur på?) de andre dødsdømte, fordi de skælder ham ud som om det var hans fejl at de er dømt til døden. Jeg ved ikke hvad

man burde have skrevet, men 'kritisere' - ? Lidt senere, 117a, kommer så manden med giftbægeret, og Sokrates siger til ham: 'Det er dig der har forstand på det her, min gode mand, sig mig derfor, hvad jeg skal gøre.' Dette 'derfor' generer mig en del. Det er selvfølgelig et γάρ i den græske tekst. Det er vist konflikten mellem imperativen og 'derfor', der begge helst vil stå først i sætningen, der bevirker at det lyder kunstigt. Hvorfor ikke blot 'Det er jo dig der har forstand på det her, så sig mig hvad jeg skal gøre'? Desuden er 'min gode mand' utvetydigt nedladende eller ironisk på nutidigt dansk, og Sokrates bruger det ofte sådan i oversættelsen, men her er βέλτιστε da vist hverken nedladende eller ironisk.

Jeg har ikke talt trykfejl, for jeg har ikke set nogen, men på side 312 har Sokrates tre replikker i træk. Den midterste er tydeligvis Kratylos'. Nogle få tilfælde af 'forkert vendte' indledende anførselstegn må høre til under bagatelgrænsen.

Da de syv dialoger (altså inkl. *Apologien*) er oversat af seks forskellige er de selvfølgelig forskellige i sprog og stil, men alle er læselige og undgår både arkaiske og overfriske udtryk, ligesom μέν og δέ ikke altid er oversat. Jeg vil ikke give karakterer, men ikke mindst de to tunge dialoger sidst i bindet, *Theaitetos* og *Sophisten* er beundringsværdigt naturlige i deres sprog.